

DR. FRANC MOHAR, SODNIK NA VRHNIKI

Franc Mohar (1893–1960).

Redko nam je oče kaj povedal iz svojega življenja. Ni bilo časa, tudi zanimalo nas takrat ni. Njegovo življenjsko zgodbo odkrivam, ko sem bil povabljen, naj nekaj napišem o svojem očetu Francu Moharju, vrhniškem sodniku. Že kot otrok in tudi kasneje, sem mu dostikrat naredil krivico. Sedaj bi se mu iz dna srca opravičil. Naj bo ta zapis izraz hvaležnega spomina nanj.

Dr. Franc Mohar se je rodil 4. 9. 1893 v Loškem Potoku – na Hribu Mektajnarjevim: Janezu Moharju in Frančiški Košir-Špelčni kot drugi otrok.

Leta 1899, ko je bilo v družini 6 otrok, je šel oče Janez Mohar, tako kot takrat večina Potočanov, v Ameriko. France je takrat šel v prvi razred osnovne šole. Po petih letih, ko je končal peti razred, se je oče vrnil iz Amerike z nekaj gotovine. Medtem je ena hčerka umrla, tako da jih je bilo še pet, in sicer Janez najstarejši, France, Karolina dve leti mlajša, Marija še dve leti mlajša in Ludvik najmlajši. Oče Janez je sezidal hišo, ki je bila prej lesena, prizidal hlev in svinjake in kupil konje, s katerimi je vozil les iz Glažute in Drage. Zelo naporno. Vendar je rad delal, da je lahko poslal starejša fanta v šole v Ljubljano. Janez se je učil za organista, France pa je šel v gimnazijo, da bi kasneje postal duhovnik. Oba sta bila zelo dobra v šoli in sta zanesljivo opravljala obveznosti.

Oče se je leta 1910 zopet odpravil v Ameriko in doma pustil še tri sinove, ki so se rodili od leta 1906 do 1910. Za delo so bile pri hiši predvsem mati in hčeri Karolina in Marija. Živel so od tistega, kar so pridelali in kar jim je poslal oče. Kmalu je mati poslala v Ameriko še Karolino. Janez je končal šolo za organista in nekaj administrativnih tečajev in se zaposlil v Novem mestu za občinskega tajnika. Bil je slaboten, imel eno nogo krajšo, zato je bil vojaščine oproščen.

V tem času je tudi France končal gimnazijo in se opravičil materi, ker se ni odločil za duhovniški poklic. Vpisal se je na medicino na Dunaju. Ker se oče na večkratno prošnjo matere še ni bil pripravljen vrniti, je mati z vsemi mlajšimi fantiči odšla v Ameriko za njim. Doma sta ostala le hči Marija in najmlajši Lojzek. Kasneje so tudi njega poslali v Ameriko. Bilo je to leta 1914, ko se je pričela 1. svetovna vojna. Mati se je v Ameriki slabo počutila, bolehalo je in leta 1916 tam umrla. Tudi od ostalih Mektajnarjevih se ni nihče vrnil, razen Karolina in Lojze v sta 70. letih prišla enkrat na obisk.

Po končanem prvem letniku medicine se je Francetu življenje bliskovito odvijalo zaradi začetka 1. svetovne vojne. Konflikti evropskih držav zaradi imperialističnih interesov in posledice sarajevskega atentata 28. 6. 1914 na avstrijskega nadvojvodo Ferdinanda, so privedli do vojne napovedi 28. 7. 1914 Avstro-Ogrske Srbiji. Istočasno je Nemčija napovedala vojno Franciji in Rusiji, ki je stopila na stran Srbije in se brž znašla tudi v vojni z Anglijo. Franc je bil že 1. 7. 1914 vpoklican v zbirni C. in Kr. 20. pešpolk

pri Krakovu, d koder je poslal naslednje sporočilo gospodični Metici Koy v Loški Potok:

»Draga posestrima!

Dolgo ti že nisem pisal. Zakaj ne, to se ti najbrž čudno zdi. Veš, tu so nekatere stvari, ki bi jih prav nerad razkladal. Pustiva to. Najbrž je to zadnja karta, ki jo prejmeš iz mojih rok. Saj veš, kaj se tukaj godi, vsaj v glavnih orisih. Pisati takih stvari ne smem. Zadnji dan smo tukaj (mala vas) poldrugo uro od Krakova, od koder smo prišli ob joku ljudstva. Jutri zjutraj odidemo. Danes popoldne, ko ti to pišem, igra muzika, toda najlepša godba se človeku pristudi, ko vojaki prevažajo naboje z napišom: ostri naboji. In pomisli, ta regiment je samo poljski, ki želijo »Moskalu svinji« smrt. Grozno sovraštvo. Sprejmi srčne pozdrave Ti, gospa mama in obe Tilki.

Ah, kako rad bi še enkrat videl Loški Potok. V tujini bo počivalo moje telo; vedi, da pridem v bojno črto in tu ne bo rešitve. Tako mi nekaj pravi, da останem in ne vidim več Hriba.

Zdravo in vso srečo želi Franc.«

V zbirnem centru pri Krakovu. Prvi z desne stoji Franc Mohar
(dopisnica, poslana Metici Koy, družinski arhiv).

Potem pa na bojno linijo v Galicijo v bližini Pržemsla, kjer je bil v ruski ofenzivi zajet 28. 12. 1914. Ujetnike so Rusi pošiljali v taborišča čez Ural v Sibirijo, v Sverdlovsk, Tjumen, Taro in Omsk, kjer je pristal tudi Franc Mohar. Bila pa je še vrsta drugih taborišč: Taškent, Berezovka, Semipalatinsk, Tomsk in še druga.

V letu 1915 se je v ujetniških taboriščih pojavilo gibanje med Slovani »organizacija za boj proti Nemcem in Avstrijcem«. Slovencem je bilo težko realizirati dobrovoljstvo, kajti Slovencev ni poznala Rusija niti po imenu, z razliko s Slovaki, Čehi in Poljaki, ki so bili v Rusiji kot doma. Franc Mohar se je priključil Čehom, ki jih je bilo večina v taborišču Omsk, kjer je bil ujetnik tudi sam. Ujetniki z območja, ki je pozneje pripadlo Jugoslaviji, so bili v večini v taborišču v Tomsu in so tu organizirali močan polk jugoslovanskih dobrovoljcev.

Nekatere češke enote so oborožene prestopile iz avstrijske na rusko stran. Tako se je v letu 1915 nabralo več deset tisoč Čehov. Češke enote so delovale kot ruska vojska, in leta 1916 je ruska vojska tako okrepljena spet osvojila Bukovino in del Galicije, kar je prejšnja leta izgubila.

Leto 1917 je bilo prelomno. Po protivojnih demonstracijah, štrajkih, dezerterstvih je prišlo v Rusiji do revolucije. Najprej do februarke, ki je vrgla carja, vendar je nadaljevala z vojno, toda kmalu je bila vržena nazaj in se je začela umikati in razpadati.

V oktobru 1917 pa so po brezuspešnih poskusih generala Kornilova, da bi napravil red v Petrogradu, boljševiki z Leninom prevzeli oblast in v Brest-Litovsku sklenili z Nemci mir, ker niso imeli svoje vojske, s katero bi se bili sposobni postaviti nasproti Nemcem. Poleg tega, da so izgubili veliko ozemlja: vse dežele od Baltika in dela Ukrajine, Poljske

in Belorusije, so morali plačati še veliko vsoto v zlatu kot vojno odškodnino.

Da bi vodstvo češkoslovaških legij rešilo svoje dobrovoljce razkroja, kakršen je doletel rusko vojsko, so bile češkoslovaške legije ob razglasitvi demobilizacije ruske vojske v januarju 1918 proglašene za avtonomen del francoske vojske. S tem so legije opustile misel bojevat se proti centralnim silam z ozemlja velike Rusije in so sklenile odpotovati na francosko bojišče! Kako?

Prebiti se takrat iz Rusije je bilo zelo težko, kajti vse železniške proge so bile prenapolnjene z rusko vojsko, ki se je vračala domov. Poleg tega pa je na vseh koncih Rusije divjala državljanska vojna. Sovjetska vlada je izzivala in iskala konflikte z legionarji, ter končno na pritisk nemškega poslanika, grofa Mirbacha v Moskvi zahtevala, da dobrovoljci predvsem Čehoslovaki oddajo orožje. Kajti teh je bilo vedno več. V vlakih, ki so se vračali v Evropo, je bilo na tisoče ujetnikov, ki so jih boljševiki izpustili iz taborišč. Slovanski dobrovoljci so prepričali svoje sonarodnjake, da naj se jim tukaj pridružijo, sicer bodo morali doma zopet na fronto. Tako je število čeških dobrovoljcev narastlo na 60.000, Poljakov 30.000, Jugoslovancev 5.000, Romunov 5.000 in Francozov za 1 polk.

Boljševiki so videli v dobrovoljcih strah za svoje z revolucijo pridobljene uspehe ter ogrožanje Brest-Litovskega miru. Nemčija pa tudi ni hotela, da bi se mahoma pojavila na francoskih in drugih bojiščih proti njim sveža nova armada. Čehoslovaki so bili o tedanjih razmerah v Rusiji dobro poučeni. Poznali so slabo sovjetsko vojsko, vedeli pa so tudi, da je velik del prebivalstva sovjetskemu režimu nenaklonjen, zato so na boljševiški ultimati sami zasedli vsa večja mesta, kjer so se ravno nahajali njihovi številni transporti. Prebivalstvo jih je po večini pozdravljalo, kot rešitelje, jim vsestransko

šlo na roke, ter se jim pridruževalo. Ob tem so v Tajgi (mestu na stičišču železnice iz Tomska) praktično brez boja izpraznili veliko skladišče orožja.

Sovjeti pa so uporno držali mnoga mesta z že bolje organizirano in zvesto svojo rdečo vojsko, v kateri je bilo obilo nemških in madžarskih ujetnikov.

Zaradi tega je nastalo od Penze pa tja do Vladivostoka na prostranstvu 7 do 8 tisočih km nešteto bojišč, kjer so se vršili srditi boji zlasti za posest sibirske železnice. Z velikimi žrtvami in neverjetno vztrajnostjo se je češkoslovaškim in drugim dobrovoljcem posrečilo do septembra 1918 zasedati celotno območje železnice od Volge do Vladivostoka ter si tako napraviti prosto pot na vzhod. Njihov glavni namen je bil dosežen, zato so v decembru 1918 zapustili fronto proti boljševikom ter nato vršili službo na železnicah po Sibiriji.

V tem času so centralne sile že položile orožje, v Sibiriji pa so še potekali boji. Boj proti boljševikom je nadaljeval »beli« general Kolčak, ki je s svojo vojsko skoraj ogrozil pridobitve revolucije. Istočasno z njim je z juga Rusije nastopal general Denikin, s severa general Miller, na severovzhodu pa general Judenič. Vse je kazalo, da bodo sovjeti podlegli, ko so nepričakovano pod Bugulmo (med Volgo in Uralom) koncem maja 1919 prebili fronto Kolčakove vojske, ki se je nato začela v največjem neredu umikati proti Uralu in Sibiriji.

Zaradi tega so tudi vse dobrovoljske legije, ki so si prizadevale napredovati na svoji poti proti Vladivostoku, imele stalne spopade z boljševiškiimi enotami, in to kljub pogodbi o nenapadanju.

Ob nenehnih spopadih, kljubovanju sibirski zimi, premagovanju vseh mogočih te-

Franc Mohar kot češki legionar
(foto: družinski arhiv).

žav s transporti in neizmernem trpljenju so se v letu 1919 prebili do Vladivostoka. V daljni sibirski zemlji pa počivajo tisoči Čehoslovakov.

Pri 7. čehoslovaškem strelskem Tatranskem polku se je skozi Sibirijo prebijal tudi Franc Mohar s činom poročnika. Glede na to, da je bilo ujetniško taborišče Omsk ob transibirski železnici in je postalo kamp češkoslovaških legionarjev, so bili čehoslovaški legionarji v začetku leta 1919 med prvimi, ki so bili usmerjeni v osvajanje železnice. Eden prvih večjih bojev je potekal za mesto Irkutsk ob Bajkalskem jezeru, kjer je bil v rokah boljševiških enot, ki niso bile pripravljene pustiti dobrovoljskih legij po železnici. Mesto so zasedli in obnovili v center za komunikacijo po vsej sibirski železnici. Tak center je obstojal že za časa carske Rusije, vodil pa ga je general Gajda, ki je zdaj pristopil k češkoslovaškim legionarjem. Pomagal je generalu Syrovu, vrhovnemu poveljniku čeških legij, vzpostaviti sistem obvladovanja vseh češkoslovaških dobrovoljskih enot vzdolž sirske trase. Vrhovni poveljnik vseh zavezniških enot pa je bil francoski general Janin.

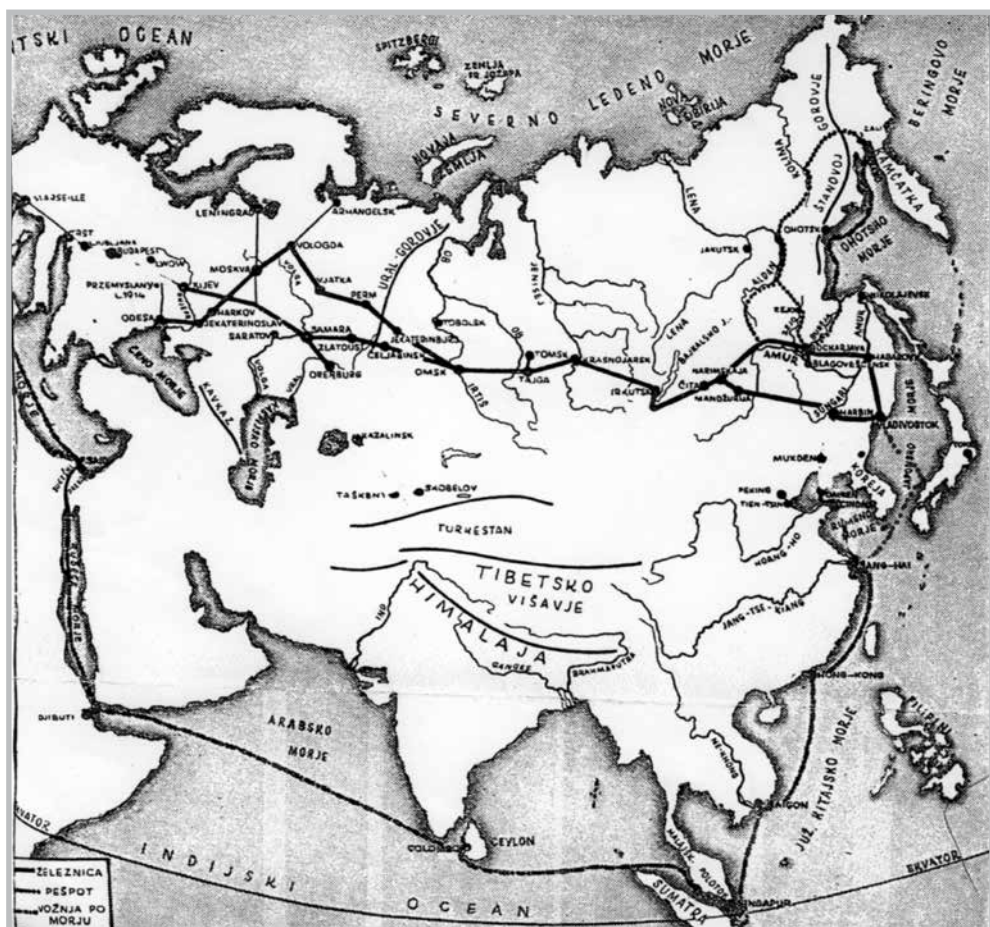
»Tepluške«, vagoni, v katerih so se legionarji prebijali skozi Sibirijo
(Dobrovoljci Kladivarji Jugoslavije 1912-1918, Ljubljana 1936, str. 750).

V bitiki za Irkutsk se je izkazal tudi Eranc Mohar, za kar je bil tudi kasneje odlikovan.

Tatranski polk je prodiral ob jezeru Bajkal in naprej skozi Ulan – Ude in še dobrih 200 km do Hiloka. Tu so dobili nalogo vzdrževati in varovati železnico med dvema postajama na razdalji 25 km za določen čas. V Sibiriji je vladalo pravo vojno stanje in med drugim so se dnevno pojavljale tudi razne tolpe oboroženih banditov. Zato so patrulje preiskovale teren več km v notranjost. O teh patruljah je oče pripovedoval, da so naleteli na skromne vasice, katerih prebivalci so se iz strahu poskrili. Težko jih je bilo izvabiti iz skrivališč. Skrajno preprosti ljudje, ki so živeli le od narave, z nabiranjem rastlin, oreščkov, lovljenjem rib. Takim ljudem so vojne tolpe pobirale še tisto malo. Ob neki priliki je šel oče sam nekoliko dlje od postojanke in je preko nekega močvirja opazil ogenj, ustrašil se je, vendar ga je radovednost premagala, da se je nekoliko približal in zaklical: »Hlopci, čto vi rabotajete tam?« Ko je še enkrat ponovil, je zaslišal: »Lošadi pasjom!« (konje pasemo). Torej domačini. Oddahnil se je in vrnil. Večkrat dnevno so

prevozili svojo relacijo bodisi z lokomotivo, bodisi z derezino.

V maju 1919 jih je zamenjala nova enota. Nadaljevali so prodor proti Čiti. Tu se že odcepi bližnja smer proti Vladivostoku preko Mandžurije. Srečali so se z vojaki (belega) Atamana Semjonova in tudi Japonci, ki jih je zanimalo, koliko ozemlja si želi prisvojiti boljševiška oblast. Niso kaj prijazno gledali, toda šlo je brez boja. V dolini reke Olovnaja, kjer so se pred letom vršili hudi boji med boljševiki in Čehoslovaki, kjer so porušili krasen most, je bil že postavljen novi leseni. Prišli so do savan, podaljška puščave Gobi. Za njimi so ostali postaja Hjalov, Hingansko pogorje, kitajsko mesto Cicikan in Harbin, znan kot mesto trženja, prekupčevanja in verižništva. Nato pa je zopet prišlo do bojev na reki Usuri in pri prestopu na rusko ozemlje za Vladivostok. Tudi pri teh bojih se je oče izkazal, za kar je bil kasneje v Pragi odlikovan. Potem so dolgo čakali na postaji Kiparisovo na vojno misijo iz Vladivostoka. Nekaj km pred Vladivostokom so na postaji Vtoraja Rječka zapustili vlak in se nastanili v kasarnah, kjer so čakali na ladjo.

Skica poti z vlakom skozi Sibirijo in z ladjo po morjih do doma (Po zemljevidu iz knjige Martina Muca).

Bil je med prvimi oddelki, ki so dosegli Vladivostok. To je bilo novembra 1919. Ušli so grozotam sibirske zime in navalu umikajoče se brezglave množice poraženih vojakov Kolčaka in raznih tolp, ki so preplavile železnico in druge vzporedne poti od Omska do Vladivostoka. Skozi vse to pa so morale še mnoge enote legionarjev, ki so še bile v Sibiriji. Z njimi je bila tudi delegacija, ki jo je k svojim legionarjem poslala vlada nove čehoslovaške države, nastale že po razpadu Avstro Ogrske.

Oddelki, ki so že bili v Vladivostoku, so se vkrcali na ladjo »Madras« in v 6 tednov tra-

jajoči vožnji mimo Koreje do Hong Konga, Singapurja, skozi Malajski preliv v Indijski ocean, nato do Colomba na Cejlonu in po arabskem morju do Adena, po Rdečem morju skozi Sueški kanal v Sredozemlje in do Genove, nato pa z vlakom v Prago. Od tu je šele sporočil domov o svoji srečni vrnitvi iz vojne.

Ob vstopu v Tatranski polk se je oče spoznal s Čehom Jozefom Hybnerom. Postala sta dobra vojna prijatelja v bitkah in v miru. Na dolgi vožnji z ladjo sta si zaupala svoje poklicne (študijske) težave. Jozef, študent prava, je prepričal Franca, da nadaljuje s

študijem prava v Pragi glede na to, da se mu nekaj splošnih predmetov z Dunajske medicinske fakultete prizna. In res, še preden je bil njihov Tatranski polk razpuščen, sta urenila formalnosti na Pravni fakulteti Karlove univerze v Pragi. Tudi češkoslovaška oblast jima je *šla na roke*, saj sta imela kot legionarja povsod prednosti in tudi štipendija za čas študija jima je bila zagotovljena. Pa tudi vseh študijskih balastov so bili borci, ki so se odločili za študij, oproščeni, tako da so napredovali izredno hitro.

Do poletja 1920 se je večina češkoslovaških legij vrnila domov, tako da je na slavnostni paradi na Vaclavskim Namestju 20. julija 1920 minister Chalupa dal priznanje in zahvalo vsem legionarjem in jih razpustil. Tudi Mohar Franc je dobil naslednja odlikovanja: Ministrsko bojno priznanje, Revolucijsko medaljo in Bojni križ. Naslednji dve leti je preživel večinoma na Češkem v Pragi, kjer je študiral.

Med tem se je spoznal s sestro Jozefa

Hybnerja - Karlo Hybnerjevo, ki je bila zaposlena v Pragi v uradih predsednika Masaryka. Hybneri izhajajo z Moravskega iz Horní Bojanovice. Karla je vojno in študij na ekonomski srednji šoli (Brno) preživela v Starovičkah pri starejši sestri Maršky, ki je bila tam poročena.

Na fakulteti v Pragi je Franc 15. marca 1921 opravil sodni državni izpit in 10. oktobra 1921 državni znanstveni izpit, 22. marca 1922 pa je opravil doktorat. Ves čas študija je prijateljeval s Karlo, 21. decembra 1922 pa se je z njo poročil v Praha-SMICHOV.

Vrnil se je v Slovenijo in 7. januarja 1923 je že bil sprejet v sodno službo kot praktikant pri Deželnem sodišču in 11. julija 1923 kot sodniški pripravnik (avskulant) pri Višjem deželnem sodišču v Ljubljani. Z ženo sta se preselila v Ljubljano. Stanovala sta nekje pod gradom. 11. julija 1923 je bil imenovan za avskulanta. V marcu 1924 pa je Karla odhitela na Češko domov k sestri Maršky v Starovičke, kjer je rodila sina Borisa. Šele

Rußland		1914/1918	825	57843
Name:	Moghar Franc			
Charge:	Inf. E. F. Koye tit. krigs			
Regiment:	20 J. R. 6 Feld Horns			
Alter:	21 r. 2.	Aus:	Krasny Krajin	
Gefangen in:	Nowo Korea Gottschee			
Gesundheit:	Laserbach			
Interniert in:	Omsk 1090			
85716. R. K. I. 187				

Odgovor Vojnega arhiva na Dunaju na poizvedbo o Francu Moharju (Mohar Franc, pešak, 20. pehotni polk, star 21. let, r. k., zajet v Nowo Koreza (?), interniran v Omsk), (družinski arhiv).

čez dva meseca se je z dojenčkom vrnila k možu v Ljubljano. Tujino je zelo težko prenašala, posebno še kasneje, ko sta se preselila v Loški Potok v moževo rojstno hišo, kjer se ni mogla sprijazniti s surovim kmečkim okoljem.

Čeprav so predstojniki v očetovi službi vsako leto izražali skepso o očetovem delu, češ da kljub marljivosti dvomijo o napredovanju za sodnika, ker da se mu še vedno poznajo posledice vojne, pa je vendarle 1. 10. 1926 opravil sodniški izpit. 23. 1. 1928 je bil imenovan za sodnika Okrajnega sodišča Lož. Lož je bila vas, ki je dobila 1477. mestne pravice od Habsburžanov zaradi hrabrega odpora proti Turkom, ki niso mogli osvojiti »pustega gradu« nad Ložem. Kot mestu so Ložu pripadala pravice, sodnije, pošte, tudi carine zaradi kasnejše bližine meje z Italijo in druge upravne službe.

V Ložu sta starša dobila prijetno stanovanje v neposredni bližini sodnije – očetovega urada. Tu se je šele mati vživela in sprostila. Vendar še vedno ni zaupala zdravstvenim službam, tako da je tudi za rojstvo drugega otroka pohitela na Češko. Drugi sin Zdenek je bil rojen v Pragi aprila 1930.

Že v prejšnji službi, kjer je bil oče še avskultant, ga je župnik Josip Pravhar tožil zaradi razžaljenja časti in očitania krivega pričanja Angele Kordiševe. V Ložu pa ga je z odprtim pismom napadel župnik iz Starega trga pri Ložu Jernej Hafner, češ da se je v nekem predavanju kmetovalcem žaljivo in celo pohujšljivo izražal do stališč rimsko katoliške Cerkve. Tudi kasneje je imel spor s predstavniki lokalne cerkve, tako da je na izgubljen spor predal pritožbo na višje sodišče v Beograd, kjer so mu ugodili in vrnili tožbo na osnovno sodišče, kjer je zopet izgubil in ponovil proces – na koncu pa je moral povrniti sodne stroške.

Družina Mohar v Ložu, 1934 (foto: družinski arhiv).

Leta 1933 so v družini pričakovali tretjega otroka. Tokrat pa je nosečnost soprogo le prehitela tako, da ni mogla odpotovati na Češko in je avgusta v Ložu rodila sina Leona. Sicer je pa oče v službi napredoval in se vzpenjal v plačilnem razredu vedno višje. Leta 1936 je bil premeščen za sodnika na Okrajno sodišče na Vrhniki, kamor se je družina preselila na Švabičevo ul. 4. Tukaj se je Boris že lahko z vlakom vozil v Ljubljano v gimnazijo, medtem ko je prvo šolsko leto živel v internatu. Bil je dober dijak. Ko je hodil v tretji razred na novo bežigrasko gimnazijo, je bil proglašen za najboljšega dijaka cele šole. Zdenko pa je s prihodom na Vrhniko začel obiskovati osnovno šolo.

Očetova splošna ocena do leta 1941 je bila »dober«. Tudi ljudje so ga cenili zaradi njegove objektivnosti in zaradi njegovega prizadevanja rešiti spore brez sodniške obravnave. Še dvakrat je dobil dekret o napredovanju v

višji plačilni razred, tako da je tudi pridno varčeval s ciljem zgraditi hišo. Kupljeno je imel tudi parcelo v Ljubljani na območju kasnejšega Litostroja. No, v času vojne se mu je denar "valoriziral" na ceno dobrega kosi-la, parcela pa je bila nacionalizirana zaradi gradnje Litostroja.

Sicer pa se je družina vživela v okolje in bila do začetka vojne prav srečna. Fantje so si kmalu našli prijatelje med vrstniki in tudi mama je postala bolj komunikativna.

Oče je tačas uspel z akcijo za elektrifikacijo Loškega Potoka. Napisal je ducat vlog in prošenj na Bansko upravo in angažiral pri tem še brata Janeza, občinskega tajnika v Ribnici. Ko so na koncu zbrali še zahtevane podpise za garancijo prispevka za 600 luči, je Loški Potok dobil elektriko. Bratranec Lojze Bartol se spominja, da je »ujec« tudi sicer veliko pri-speval k napredku Loškega Potoka.

Po okupaciji, po letu 1941 je Boris hotel takoj v partizane, starša sta ga komaj zadrževala doma. Spomladi 1942 pa se je zgodilo. Hodil sem v 1. letnik gimnazije za Bežigradom. Nižji razredi smo v avli v pritličju prestrašeno gledali dijake iz višjih razredov, ki so jih gnali italijanski vojaki z naperjenimi puškami po stopnicah navzdol. Med njimi je bil tudi Boris. Odpeljali so jih v »Belgijsko« kasarno. Po nekaj dneh so jih strpali na vlak za v taborišče Gonars. Pred Verdom nad Vrhniko so vlak napadli partizani in osvobodili dija-ke. Večina, med njimi Boris, se je pridružila partizanom, nekaj jih je odšlo domov, nekaj pa v internacijo. Tako so naši starši dobili ali-bi zaradi sinovega odpornišтва. Toda ne za dolgo. Tajna policija jih je imela vseskozi na očeh zaradi simpatizerstva še potem, ko se je izvedelo, da je sin padel. Zgodilo se je več primerov, da so bili simpatizerji odpornišтва ponoči ubiti od tako zvane »črne roke«. Zato smo imeli omare v spalnicah postavljene pred okna, vse dokler niso poleti 1944 ponoči vdrli

domobranci v stanovanje in odpeljali starše. Spomnim se kako je mati prestrašeno spraševala, kaj lahko vzameta s seboj. Nato je neki domobranec rekel: »Deka, šala, žlica!«, in to večkrat ponovil. Starša sta bila nekaj časa zaprta v Ljubljani, potem sva pa z bratom Leonom izvedela, kdaj bo transport za v Nemčijo odpeljal iz Ljubljane. Bilo je jeseni 1944. Odšla sva na Ljubljanski kolodvor in našla dotični vlak. Prinesla sva nekaj jedi, ki jih je pripravila najina skrbnica Hodnikova, in oblačila, za katere sva predhodno dobila sporočilo. Odpeljali so se v potniških vago-nih v Nemčijo.

Na Vrhniki se je hitro izvedelo za nočno ra-cijo, tako da naju je, ko sva z bratom zbe-ga-na postopala po dvorišču, presenetila gospa Rode (Hodnikova) s Stare Vrhnike. »Fanta, vzemita nekaj nujnih stvari, zaprta stano-vanje in pojdit z mano. Pri nas bosta, do-kler se mama in ata ne vrneta.« Prišla je s konjem in »ajnšpanigom«. Kakšna dobrota, gospa Rode (sestra F. Furlana - Markovca iz Verda, - tudi ona je imela moža v koncentracijskem taborišču Dachau) pride po dve si-roti, ki nista bili z njo niti v sorodu! Kasneje je povedala, da se je morala oddolžiti naše-mu očetu, ki je kot sodnik izposloval, da jim niso na dražbi prodali grunta zaradi nekaj malega dolga.

Tako sva postala člana njene družine. Imela je sina Tineta mojih let, nekoliko starejšo (2 leti) hčer Agico in mlajši dvojčici Miko in Marto ter služkinjo Katro. V hlevu pa pet krav, nekaj telet in dva konja, pa seveda ne-kaj puijsov. Umetnost je bilo vse to nakrmiti in ob tem, da nas je 5 (midva z Leonom, vsa tri dekleta) odhajalo v Ljubljano v šolo, in to ob 4. uri zjutraj (ker so vlaki vozili le po-noči zaradi napadov partizanskih letal, ki so podnevi mitraljirali vse živo, kar je bilo na cesti ali železnici). Vračali smo se zopet ponoči. Ob lepem vremenu pa smo se vozili s kolesom. Res je, da smo nekateri imeli šolo

vsak drugi dan od 7. do 10. ure, potem pa se je itak moralo iti v zaklonišče. Če pa smo šli s kolesom, smo bili ob 10. uri že na Viču izven zaprtega območja. Tudi dekleta so prebivala veliko pri sorodnikih v Ljubljani. Še zdaj ne vem, kako je skrbnici uspelo pospraviti vsa polja, travnike in pripraviti drva za zimo. Saj midva z Leonom sva po svojih močeh tudi nekaj malega prispevala, toda to je bila le kaplja v vodi.

Oče in mati sta z ostalimi zaporniki (med katerimi sem poznal Lukanovega Andreja, ki je bil moj sošolec, in gostilničarja Jeraja iz Blatne Brezovice) potovala z mnogimi postanki skozi Avstrijo mimo Leipziga do Magdeburga, kjer se je zgodilo. Ob nočnem alarmu na železniški postaji so doživeli letalski napad, v katerem je bila uničena lokomotiva in prvi vagon z vsemi voditelji transporta. Zjutraj se je šele videlo strašno razdejanje. Vsi vlaki so bili poškodovani. Od vseh strani so se ljudje zgrinjali proti glavni zgradbi, ki je bila tudi poškodovana. Paznikov ni bilo od nikoder, tako da so udeleženci slovenskega transporta polagoma zapustili vlak in se pomešali med množico. Tudi oče in mama sta potem v mestu poiskala urad za begunce, ki jih je mrgolelo povsod, največ jih je bilo iz Hannovra in Bremena, ker sta bila pred kratkim močno bombardirana. Oba sta gladko govorila nemško in sta predhodno govorila z begunci in se predstavila na uradu kot Nemca in da sta izgubila vse. Dobila sta identifikacijske listine in potno objavo za zeleno smer. Pripotovala sta v Kranj k očetovemu bratu Janezu. Njegov sin Ivan, ki je bil sicer nemški vojak, je našel stanovanje v Šentvidu in tudi službo za očeta. Postal je »luftšucclajter« (oseba, ki skrbi za to, da ljudje ob alarmih čim prej odidejo v zaklonišča in obvesti nadrejene o neeksploziviranih sredstvih, če so ostala po bombnem napadu).

Naju z Leonom je o tem, kje se nahajata

starša, obvestil g. Seliger, Nemec, že več kot 20 let poročen na Vrhniki, na Kolodvorski ulici 4. Bil je zidarski nadzornik in je imel kot tak opravke preko meje. V resnici pa je tudi policija izvohala, kje se nahajajo njihovi zaporniki. K sreči se je vojna končala prej, preden so ukrepali.

Takoj prve dni po osvoboditvi je Leon odšel s kolesom v Šentvid in jih poiskal ter obvestil o stanju doma. Ko sta prišla domov, je oče takoj nadaljeval s službo. Ob volitvah novembra 1945 je bil predsednik okrožnega volilnega odbora. Ker je bilo sodišče na Vrhniki ukinjeno, je bil 21. avgusta 1945 izvoljen za stalnega sodnika – predsednika Okrajnega narodnega sodišča Ljubljana – okolica. Ker je zelo slabo videl, saj je moral akte pregledovati s povečevalnim steklom, in ker se je moral voziti v Ljubljano in je izpolnil prvi pogoj (več kot 50 let starosti), je sklenil zaprositi za upokojitev. Rešitev je dobil kmalu in stopil je v pokoj 25. 1. 1946.

Še na jesen 1945 leta so se oče, mati in Leon podali na iskanje groba padlega sina in brata Borisa. Poleg nekaj prič očitvidcev jim je najbolj pomagalo pismo politkomisarja Dobovičnika iz Tomšičeve brigade, ki jih je usmerilo v bližino kraja Dole in Gabrovka (Sveti Križ). In res jim je domačin v grapi pod Pipančkovim mlinom pokazal gomilo, ki je ostala po preboju Tomšičeve brigade čez nemško mejo v maju 1943. leta. Ni jim bilo lahko zasaditi lopato in v odkriti zemlji tipati za ostanki svojega otroka. Bile so same kosti in ostanki oblačil. V gomili so bili trije fantje, eden skoraj deček. Mati je Borisa spoznala po ostankih njegove priljubljene kariraste srajce. Spoštljivo so jih zagrebli nazaj do naslednjega leta, ko so na Vrhniki poizvedeli za vse padle partizane in žrtve okupatorja, zbrali njihove ostanke in jih po komemorativni prireditvi položili v skupni grob, kasneje pa v grobnico s spomenikom na Drči.

Očetova vizija še izpred vojne o izgradnji hiše na že kupljeni parceli s privarčevano vsoto je padla v vodo. Ostal je brez denarja in brez parcele. Poleg tega je stanovanjsko hišo, kjer smo stanovali, lastnica prodala DES-u (Državnim elektrarnam Slovenije) in ta zavod se je na vse načine prizadeval, da nas spravi ven. Na koncu smo pristali v Seligerjevi hiši, Kolodvorska 4, v prostorih nekdanje gostilne »Pri Dalmatincu«. Zelo bedno: velika kuhinja, ogromna soba, gostilniška stranišča, na oknih le povoščen papir, ker so se ob priliki bombardiranja kolodvora vsa okenska stekla sesula. Oče je leta 1947 od občine dobil gradbeno parcelo na Ljubljanski cesti pred Kralovšem in je zaprosil za gradbeno dovoljenje. Kljub težkim razmeram je začel graditi. Takrat mu je vsak pomagal, kot je mogel. Tudi z Leonom sva delala, kolikor je bilo v najinih močeh. Pesek sva morala nakopati v peskolomu. Vozilo se ga je s *trugami*, veliko opeke smo dobili ob rušenju Impexa, nekaj sva jo pridobila z delom v opekarni. Zidal nam je največ zidar Oblak iz Žirov, ki je bil zaposlen v DES-u. Živo apno smo gasili doma, malto smo delali ročno v velikih *motarkah*, *cimper* pa nam je postavil Tajč Miha (Miha Jurca), ki je bil tudi ujetnik v Sibiriji med prvo svetovno vojno. In v začetku leta 1948 smo se že postopoma selili v improvizirane prostore novega doma.

Oče, čeprav slabega vida, se je lotil vsake stvari, ki si jo je zamislil. Na koncu je vizijo realiziral, čeprav ne vedno tako, kot si je zamislil. Zaradi denarne stiske se je tudi mati zaposlila v Industriji usnja Vrhnika.

Oče je bil s hišo vseskozi zaposlen, bodisi z renoviranjem ali adaptiranjem. Tudi z okoli in vrtom je imel veliko dela. Krona njegove aktivnosti pa je bilo pogosto odhajanje v Loški Potok, in to s kolesom. Nemałokrat se je vrnil potolčen in popraskan, saj je bilo naprej od Blok čez tiste hribe in doline do-

volj preizkušenj za njegove oči. Na koncu ga niso ugonobile te njegove avanture, pač pa najbolj pogosta zahrbtna bolezen rak.

Umrł je 7. 9. 1960, star 67 let. Davna želja od začetka 1. svetovne vojne se mu je izpolnila, ne le, da je še videl Loški Potok, pač pa tudi v zemlji domači za vedno leži. Pokopali smo ga v njegovem rodnem Loškem Potoku.

Nagrobnik dr. Franca Moharja. Ob njem vnuk Boris (*družinski arhiv*).

Viri in literatura:

1. Arhiv družine Mohar.
2. Življenjepis sestre Marije Mohar, por. Bartol, iz Loškega Potoka.
3. Lojze Bartol, izjava;
4. Arhiv republike Slovenije, Ljubljana, sign.: AS 227, šk. 21, Personalne mape sodnikov.
5. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana, sign.: VRH 13 - 7, 8, 10, Krajevni ljudski odbor Vrhnika.
6. Peter Ribnikar, Slovenski doktorji, promovirani na Karlovi univerzi v Pragi 1917-1939, Zgodovinski časopis 46-4, Ljubljana 1992, str. 531.
7. Grčar Jaka: Sirska katabaza naših dobrovoljcev, Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije, Ljubljana 1936, str. 749-786.
8. Krejči, F. V., Poselstvo vlady k ČSl vojsku na Sibiri, Praha 1924.
9. Martin Muc, Skozi Sibirijo, 1934 (zemljevid).